

ilyenkor a család felnőtt tagjainak nem volt se éjjele, se nappala, se ünnepe, se vasárnapja. Ezzel szemben a selyemgubó pénzt hozott a házhoz, ami feledtette még azt a kellemetlenséget is, hogy a család heteken keresztül kénytelen volt meghúzni magát a padláson, pajtában. Mert ha lett volna is hely a lakásban, hát a bűz kergeti a családot távolabb a rácsoktól, amelyeken a hernyók tartózkodtak.

A levélszedést egy újabb hajrá követte, amikor kötőágakat kellett beszerezni. Ez sem volt éppenséggel könnyű feladat, mert szem előtt tartottuk a gubó tisztaságát, a kötéshez készülő állat épségének megővését. Alig akadt a közelben megfelelő gally, ezért messzebbre kellett mennünk, mint korábban a szederlevélért, háton, fejen cipeltük a kötőágot. A különbség csak abban állt, hogy a levelet zsákban cipeltük, míg az ágakat kötegekbe rakva.

A gubókért kapott pénzből azután fedezni lehetett az aratáshoz való kiállítás költségeit. Napszám – még ha lett volna is – nem ért fel az egy összegben kapott pénzzel. Ebből pótolni tudták a fogytán levő szalonnát, nem utolsósorban pedig a lábbelit, amely nélkül nem lehetett a tarlón boldogulni.”

Bíró Ferencné

Adalékok Tolna és Baranya megye 1918–1919-es forradalmi és ellenforradalmi eseményeihez

A Tanácsköztársaság dunaszentgyörgyi forradalmi eseményeinek jelentőségét az ellenforradalmárok nagyon aktív és rendkívül tragikusnak szánt megtorló intézkedéseivel lehet leginkább lemérni. A súlyos áldozatokat vállalók közül már senki sem él. Szenvedéseikért a felszabadulás után ők hasonló bosszút nem álltak, ezért magasabb fokú erkölcsi magatartásukat, amellyel politikai ellenfeleik fölé nőttek, az utódoknak is illik tiszteletben tartani. Helytállásuk töredékes emlékeit viszont az utókornak kötelessége megőrizni.

Dunaszentgyörgy környéke reakciós ellenforradalmának vezére, N. N. földbirtokos 1919. június 23-án nagy hordó bort hozatott pincéjéből a községháza udvarába, majd számmost birkát nyúztatott meg juhnyájából, hogy méltó módon ünnepeljék meg azt a napot, amikor leszámolnak a nagyközség forradalmáraival. Ugy döntöttek, hogy helyben alakítanak rögtönítélő bíróságot, amelynek ítélete ellen nem lesz helye fellebbezésnek. A bíróság tagjai földbirtokosok, nagygazdák, vezető állású tisztviselők lettek. Hivatásos bíró vagy más jogász nem volt közöttük. A vádlottak védelméről nem gondoskodtak.

Tény, hogy nem vettek üldözőbe minden pártfunkcionáriust, a forradalomhoz csatlakozó pártonkívülit pedig csak egyet. *Hajdu Gyulát*, a direktórium tagját például hazaküldték. Csak azokat fogatták le az ekkor megalakított fegyveresével, akiknek sorsáról szűkebb körben már előre döntöttek. Az említett napon az alábbiak letartóztatására adtak ki utasítást: *Somogyi István* ny. igazgatótanító a direktórium elnöke, *id. Halász Lajos* földmunkás, *Haypál Sándorné Badicz Rozália* ötgyermekes családanya, *Fodor Lajos* asztalosmester, *Ungvári István* Amerikából visszatért kertész és *Kecskeméthy József* néptanító mint pártonkívüli propagandista.

Őket ültették a vádlottak padjára és rövid tanácskozás után valamennyiőjüket kötél általi halálra ítélték. A bíróság egyetlen tagja, *Papp István* földbirtokos tiltakozott az ítélet ellen, többek között azzal az indoklással, hogy ki fog a kivégzett emberek kiskorú gyermekeiről gondoskodni. Az ítélet végrehajtására sem találtak önként jelentkezőket, még a fegyveres fegyérgárdisták soraiból sem.

Amíg a vita folyt, megszólalt a telefon csengője és N. N. helybeli földbirtokos vette fel a kagylót. A hívó kilétét meg sem tudakolva, buzgó beszámolásba kezdett a helyi esemé-

nyekről. Csak azután mutatkozhatott be Dunaföldvárról a kereső, aki a Vöröshadsereg századosának mondotta magát. A nem várt esemény nagy riadalmat okozott. Gyorsan határozta, hogy a hat halálraíteltet átszállítják a Dunán Kalocsára, ahol folytak a kivégzések. Ezzel a jelenlevő gerjéni ellenforradalmárokat bízták meg. A dunai révészek azonban az alkonyatra hivatkozva, megtagadták a foglyok és kísérőik aznapi átszállítását. Így a gerjéni községi fogdába zárták őket éjszakára, melynek ajtajába szigorú őrséget állítottak.

A mártírhálálra készülöket — akik az egész éjszakát átvirrasztották — a fiatal tanító vigasztalta, bátorította. Meglepődve észlelték azonban, hogy fegyveres őrök helyett másnap reggel a helybeli kisbíró nyit rájuk ajtót, aki közölte velük, hogy szabadok, mert *Szamuely* bevonult Kalocsára és az ellenforradalmárok elmenekültek a környékről. Még gyalogolniuk sem kellett hazáig, mert Duanszentgyörgyről egy lovas kocsit küldtek Gerjenbe, hogy lőszert vigyen a fehérgárdának. Mire hazaértek, egy szakasznyi vöröskatona szállta meg a községet, akik egy egész hónapig ott maradtak. De a hat elítélt már útközben meggyezett, hogy ellenségeiken nem állnak bosszút.

Az akkor 32 éves Kecskeméthy József tanítót már a második alkalommal fogták le. Korábban a Prónay-különítmény is átvonult a falun és magukkal hurcolták a községhezán szolgálatot teljesítő *Sümegei Sándor* vörösörrel együtt. A gerjéni Kovács-pusztára viték őket, ahol nem hiányzott a kíméletlen vallatás sem. Az a hír érkezett a faluba, hogy a tanítót kivégzik és a holttestét leeresztik a Dunán. Utánasietett azonban volt iskolatársa, *Jó Dömötör Gyula*, aki védelmébe vette. Majd megérkezett apósa, *Tóth János* és nagybátyja, *id. Tibay Sándor*, valamint *Hajdu Sándor* tekintélyes gazdák, akik követelték az elbocsátásukat és hazavitték mindkettőjüket.

A drávacsepelyi néptanító nehéz sorsú elődei 120 éve települtek át Baranyába számos dunaszentgyörgyi családdal együtt, ahol akkor már érezte hatását az egyke és sokkal olcsóbb volt a föld. Ide anyósa temetésére jöttek, de időközben lakóhelyüket megszállták a szerbek és ittrekedtek. A Kommunista Párt kulturális felelősének, *id. Halász Lajosnak* a felhívására vállalta el az I. világháború alatt elhanyagolt, több mint száz szegény sorsú, írástudatlan gyermek oktatását. Örökké éhes, rongyos kis tanítványait otthonaikban is meglátogatta. Számos családnál olyan nyomort talált, amilyennel Baranyában nem találkozott. Ekkor határozta el, hogy csatlakozik a forradalomhoz és vállalta a propagandista teendőit. A négyéves háború alatt sokat volt együtt a szervezett ipari munkásokkal, így nem voltak számára ismeretlenek az új eszmék.

A forradalom újabb kiadványaival és híreivel főleg a mártírhálált halt *Szabó Erzsike* látta el szülőfaluját, aki a Kommunista Párt országos vezetőségének megbízásából Budapest és a szerbek által megszállt Pécs között vállalt futárszolgálatot. Egy ilyen útja alkalmával fogták le Szekszárdon és ott kínozták halálra.

Dunaszentgyörgyön a társadalmat átalakítani hivatott új eszmék megismertetését Kecskeméthy József az ellenzéki 48-as Körben végezte, amelynek öreg kollégája, Somogyi István volt az elnöke. Itt, nem utolsósorban, a szociális forradalmi törekvésekkel egyetértő pártonkívüliek vitatták meg a szükségesnek ítélt reformokat, amely gondok ebben a társadalmilag mélyen tagolt közösségben is töményen jelentkeztek. A proletár szülők gyermekeivel csak egyetlen tanító foglalkozott, az úri és módos szülőkével három. Így az iskolák államosításának szükségességét már sokan elismerték. Hogy az új nevelési elvek meghirdetése mellett a szociális reformtörekvések propagálása is igen sikeres volt ebben a faluban, annak leghitelesebb tanúi egykori kollégái voltak, akiket arra kényszerítettek, hogy az 1923. évi bírósági tárgyaláson tegyenek ellene tanúvallomást.

Az ellenforradalom végleges győzelme után a több nemzedéket felnevelő, közszeretettel álló Somogyi István ny. igazgatótanítót örökre megfosztják nyugdíjától. Feleségével együtt fia kegyelemkenyerére szorultak és Nagykőrös tanyavilágában éltek le hátralevő életüket. A Kommunista Párt többi vezetőjére és tagjára ugyanazon „bűnökért”, melyért

korábban kötél általi halált mondtak ki a falu rögtönítélői, a hivatásos bírák már csak legfeljebb másfél évi börtönbüntetést szabtak ki. Az előbbieket azután a megtorlást megtoldják azzal, hogy a börtönbüntetésüket letöltő embereket egyesével citáltatják be a község-házára és a volt statáriális „bírák” sajátkezüleg kimért botütésekkel súlyosbítják büntetésüket.

A fiatal baranyai tanító nem várja meg az ellenforradalom végleges győzelmét. Átszökik az ideiglenes országhatáron, mert a környék urai benne látták legveszélyesebb ellenségüket. Még gyermeket váró feleségére sem voltak tekintettel. Férje második letartóztatásának napjaiban koraszülöttként hozta világra kisebbik fiát, akire a testi halálnál is szörnyűbb sors várt. (Élő emberroncs lett, ma is az.) Szülése előtt értesíti sógornője, *Tóth Lajosné*, hogy házkutatásra indultak hozzájuk és a félelemtől reszketve égetik el a forradalom történetének helyi dokumentumait. De ezután sem lesz nyugalma apja házában, és egy év múlva, 1920-ban arra készítetik, hogy egy- és nyolcéves fiaival kövesse férjét. Gyermekéi életét is kockáztatva, nekiindul a legálisan át nem léphető országhatárnak és egy rettenetes nyári éjszakán, a politikai menekültek egy kis csoportjával átjut azon. Egyik gyermekét a hátán cipelte, a másikat maga után vonszolta, árkon-bokron keresztül Homokszentgyörgy és Nagydobsza között húsz kilométeren át.

A Baranyába visszamenekült családot sem vesztik szem elől kitartó üldözőik, és amikor 1922-ben a szerb megszállás véget ér, azonnal feljelentik a drávacsepelyi tanítót dunaszentgyörgyi „bűnei” miatt. Ennek eredményeként még az évben felfüggesztik állásából, de őt már csak fegyelmi bíróság elé utalják. Mivel az eljárást egyházi személyekből alakult bíróságnak kellett lefolytatnia, a tolnai egyházmegye esperese lett a fővádló, a baranyai pedig – noha ő hivatalból a bíróság elnöke volt – vállalja a drávacsepelyi tanító védelmét. Hivatásos védő ekkor erre nem mert vállalkozni. Miután Baranyából a forradalom ottani résztvevői külföldre emigráltak, e per volt hivatva arra, hogy *Károlyi Mihály* politikai perének évében megverszte megfélemlítést okozzon. Ezért a nyilvános tárgyalást egy jeles évfordulón, Harkányban rendezik meg, a gyógyfürdő fennállásának századik évében, a fürdőszálló nagy és díszes szalonjában.

Az egykori, nyomtatásban is közzétett jegyzőkönyvek szerint, Kecskeméty József Drávacsepelyről Dunaszentgyörgyre távozva, ott szolgálatait felajánlotta a kommunistáknak. E szavait idézik: „A Tanácsköztársaságnak teszek odaadó és hűséges szolgálatot.” Vádolják, hogy a munkástanács tagjaival bevonult a helyi felekezeti iskolába. Ott és az iskolán kívül is kommunista elveket hirdetett, azokról felolvasásokat tartott. A legfeltűnőbbnek és soha meg nem bocsáthatónak azt tartották, hogy Kecskeméthy József a magánbeszélgetések során is „dicsőítette a kommün tanok helyességét”. Azt vallotta, hogy a gyermekeket ilyen szellemben kell nevelni.

E vádak az ellenforradalom győzelme után nagyon súlyosak voltak. Ezért követelték egyesek a tárgyalás során az állásától való megfosztását és a tanítói szolgálattól örökre szóló eltiltását. Azonban a személyét jól ismerő és ügyét alaposan megvizsgáló *Nagy Imre* baranyai esperes védelmébe vette, ami miatt ő is olyan ádáz támadásban részesült, hogy szívroham következtében a helyszínen meghalt. Előző nap késő délutánján úgy vigasztalta a fiatal házaspárt, hogy utolsó leheletéig harcol értük. Megtette. Holtestét a ma is élő *id. Csíkós Sándor* harkányi lakos titokban, az éj leple alatt szállította egyszerű lovas kocsján lakóhelyére, Korósra, hogy halála politikai bonyodalmat ne okozzon.

A súlyos vádak ellenére, de tekintélyes védelmezőjének önfeláldozó halála miatt, ekkor csak írásbeli megrovásra ítélik a drávacsepelyi tanítót, de felsőbb fokon Budapesten kimondják az állásvesztést. Barátai ugyan kiharcolták, hogy szülőfalujában, Ipacsán újra taníthasson, de – továbbra is kitűnőre minősített tanítói és népművelői munkájáért – büntetésből 50 százalékkal csökkentett fizetésben részesült egészen nyugdíjazásáig.

Kegyelemben sohasem részesülhetett. Sőt, 1944-ben a meggyötört, rokkantsági nyugdíjas embert munkaszolgálatra hurcolták.

A felszabadulás után az első meglepetése az volt, hogy az 1923-as bírósági tárgyalásán ellene hangoskodó, akkor más politikai nézeteket valló kollégája figyelmeztette, hogy mint igazoló bizottsági elnöktől, tőle függ, hogy rehabilitálják-e vagy sem. Ez a váratlan támadás a megrokkant embert annyira meglepte és lebénította, hogy rehabilitálásának ügyét is másnak kellett előkészítenie. Ezután a felterjesztett okmányok tüntek el az illetékes minisztériumban és csak fia volt osztálytársának, *Béki Ernő*nek, a pedagógusok szakszervezete akkori országos főtitkárának közbelépésére kerülhetett a Minisztertanács elé. Mert elvbarátaiért a mártírhalált is szívesen vállaló ember, önmagáért harcolni még egészségesen sem tudott. Így történhetett meg, hogy szűkebb hazájában megfeledkeztek róla egészen 1956-ig. Ekkor jelentkezett egy gyűlölködő ember és közölte vele, hogy Harkányban ő számíthat a legsúlyosabb megtorlásra. Űgyesen helyezkedő ellenfelei, az élete utolsó öt évében teljesen vak, ágyhoz kötött, embert, még a halálos ágyán sem kímélték.

Csak a temetésén oldódhatott fel az öt görcsösen körülölelő közöny, amely esemény halálos ítéletének kimondását követő 50. évben, ugyanazon a napon következett be, a dunaszentgyörgyiek részvételével. A siklósi temetőbe helyezett koporsójánál hangzott el a harkányi iskola igazgatójának, *Baranyai József*nek az Ormánság jeles népművelőjéről, a szeme világát veszített Kecskeméthy Józsefről szóló méltatása, akinek életútja az első világháború vérzivatarán át a forradalomba torkollott. A követésre méltóan szépnek induló, népéért küzdő áldozatos élete – szerinte is – példátlanul tragikusan végződött. E szavakkal fejezte be megemlékezését: . . . „A végső búcsú pillanatában mély tisztelettel és őszinte kegyelettel hajtjuk meg fejünket egy tiszteletre méltó hősi életnek immár történelemmé váló emléke előtt” . . .

Születésének 90. évfordulóján a pécsi Nemzeti Színház Jászai-díjas művésze, *Vata Emil* idézte fel a mai színművészetet is érdeklő kultúrmunkát, amely a drávacsepelyi néptanító igen jelentős missziója volt a Dráva menti tájon. Nemcsak kitűnő színjászokat, díszlet- és jelmeztervezőket nevelt, hanem rendezőket is, akik eltávolítása után tudták az ő munkáját folytatni. Tanítványai építették fel az általa megtervezett, beépített színpados művelődési házat is, amellyel megelőztek sokkal jelentősebb településeket több mint fél évszázada. E tanulmány a *Baranyai Művelődés 1977/II.* számában látott napvilágot. A Dunántúli Naplóban pedig *Lipóczki József* tanár méltatta Kecskeméthy Józsefnek a századforduló első évtizedében elindított ismeretterjesztő és szövetkezetszervező tevékenységét, melyet hivatásszerűen, ellenszolgáltatásra nem is gondolva végzett. Talán méltó lenne, ha az elmondottakra a Hazafias Népfront is felfigyelne és meglátná benne a mozgalom egyik jelentős előharcosát.

A harkányi bírósági tárgyalásra megidézett három Tolna megyei tanítóról utólag megállapíthatjuk, hogy nehéz helyzetükben hiteles képet nyújtó krónikások voltak. Nem csatlakoztak ugyan a forradalomhoz, de annak vak és felelőtlenül közömbös szemlélői sem voltak. Jellemző módon arra is figyeltek, hogy kollégájuk csak színből, érdekből vagy szívből, belső meggyőződésből vállalta-e a forradalom ügyét. Ennek tisztázását már ők is lényegesnek tartották, ezért hivatkoznak a vele folytatott magánbeszélgetésekre. Tártyilagos tanúvallomásuk a felszabadulás előtt hátrányosnak, sokak szemében súlyosan megbélyegzőnek hatott. Csak a felszabadulást követő megváltozott politikai körülmények során tanúskodtak ugyanazok a megállapítások dicséretre méltó magatartásáról. Minden bizonnyal az érzelem helyett az értelem motiválta szándékukat és így tudtak fényt deríteni Kecskeméthy József tanítótársuk politikai jövőbelátására és mélyeséges humanizmusára. De rajta keresztül a többi helyi forradalmáréra is. Nem utolsósorban *id. Halász Lajos*éra, a párt kulturális felelősére és *Somogyi István*éra, aki nemcsak a falu fiatalságát

nevelte évtizedeken át, hanem az ellenzéki 48-as Körben, annak elnökeként, a felnőtteket is. Ők hárman vigyáztak a forradalom erkölcsi színvonalára, erőszakmentes tisztaságára, mert az ösöktől örökölt történelmi felelősségtudat elsősorban őket terhelte.

De igen súlyos vádat is tartalmaz a három dunaszentgyörgyi tanító: *Balabás Bálint*, *Szabó Gyula* és *Ekli Mária* harkányi tanúvallomása a kötél általi halált követelő „bírák” ellen, mert semmiféle bűncselekmény elkövetésére sem voltak hajlandók olyan hamis tanúbizonyságot tenni, amellyel – legalább erkölcsileg – menteni lehetne az utókor előtt a nagyközség 8–10 embertelen zsarnokát.

Források: A Felsőbaranyai Ref. Egyházmegye Harkányban, 1923. szept. 12-én megtartott közgyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyve (Nyomtatásban megjelent) – *Vata Emil*: Egy forradalmisága miatt üldözött Dél-baranyai néptanítóról (Kecskeméthy József) Baranyai Művelődés 1977/11. – *Lipóczky József*: Kecskeméthy Józsefről Dunántúli Napló 1977. nov. 30. – Gyászbeszéd Kecskeméthy József koporsójánál. (Kézirat) – *Szabó Gyula*: Válaszlevél. (Kézirat) – *Soós János*: Baranyai József írásbeli nyilatkozat (Kézirat). – *Élőszóban adtak felvilágosítást: Ifj. Halász Lajos*, az MSZMP dunaszentgyörgyi pártszervezete volt titkára, *Sümegei Sándor* volt vörösőr, *Tibay Sándor* ny. főagronómus, *özv. Tóth Lajosné* ny. tsz-tag dunaszentgyörgyi lakosok, *Hajdu Gyula* 1919-es direktóriumi tag, bátai lakos, *özv. F. Kecskeméthy Józsefné*, ny. id. *Csikós Sándor* ny. tsz-tag, harkányi lakosok.

Herman János–*dr. Kecskeméthy Zoltán*

Almanemesítés Máramarosban

Olyan történetet elevenítünk most fel, melynek szakmai tapasztalatait talán még napjainkban is hasznosítani lehet.

Máramarossziget városának a Gutin-hegység felé eső peremén, *Határpatakon* volt *Kovássy Ákos* tanyája. Ügyvédi gyakorlata mellett szinte megszállottként, évtizedeket fordított a Jonathán almával folytatott kísérleteire.

A határpataki tanya környéke, ahol a hegyoldalakkal övezett gyümölcsös védve volt a havasokból érkező hideg szélétől, a zalai vagy isaszegi hegyes-dombos vidékhez hasonlít. Valóban ideális hely gyümölcsös céljára.

Az 1850-ben született Kovássy Ákost már fiatalkorban érdekelte a pomológia. A New York állam woodstoki farmjáról, *Hasbrouck Jonathán* tiszteletére elnevezett alma az 1850-es években került Fegyvernekre, a *Szapáry*-birtokra, ahová egy cseh kertész hozta Amerikából. Az alma Zemplénben, majd Heves, Hajdú-Bihar, Ung és Bereg vármegyékben terjedt el. Utóbbi helyen *Uray Imre* földbirtokos „már évek hosszú sora óta apostolkodik vele”, mint Kovássy Ákos írta, akihez baráti és családi kapcsolat révén, 1885 tavaszán *Sajó György* debreceni ügyvéd barátjától kerültek az oltóvesszők. Debrecenbe pedig *Kovássy Ferenc*től vezetett útjuk, aki „már mint kora ifjúsága óta szenvedélyes kertész, az oltóvesszőt budapesti jogász korában, az 1860-as években, a budai hegyek között sétálgatva egy sváb kertésztől szerezte meg és terjesztett el apja hevesi és hajdúmegyei birtokán.”

Ilyen előzmények után lett a végállomás Máramarossziget, ahol Kovássy Ákos, ügyvédi hivatása mellett, különösebb hírverés nélkül, inkább titkolva kezdett neki a kísérletezésnek és másfél évtizeden át kitartóan szorgoskodott, míg nyilvánosság elé léphetett. Tevékenységének nemcsak történetét, hanem szakmai vonatkozásait is feltárta azzal a céllal, hogy abból mások is okuljanak és hasznosíthassák a tapasztaltakat. E résznek újólagos kivonatos ismertetésében maga Kovássy Ákos a legilletékesebb, aki a *Gyümölcs-kertész* c. szaklapban (Bp. 1901. XII. 10–25. – XI. évf. 23–23. szám, 189–191. old.) így közölte észrevételeit:

„En a kapott oltóvesszőket még 1885 tavaszán egy 40 éves *Darázs édes* almafa koronájába oltottam be s már 1886-ban 40 drb gyümölcsöt nyertem róla, melyek rendkívül finomak voltak ugyan, de